

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXIV. évf.

1899. November—December.

6-ik füzet.

Hinduizmus vagy kereszténység?

Míg Európában a külső tekintélybit védelmezői a vallásos fejlődés útját meg-megújuló törekvéseikkel visszafelé akarják fordítani, a fejlődés fölmenő és új műveltségeket jelző vonalait a kezdetlegesség alsó fokaira, egészen a shaman kuruzslásig leszállítani: Keleten a vallásos szellem meglepő tüneteket mutat.

India az előtt a vallási kérdés előtt áll: Hinduizmus vagy kereszténység? Hinduizmus böleselmi nagy rendszereivel, melyek minden dologra és gondolatra, minden állapotra és sorsra kiterjednek. Hinduizmus incarnatioival, népszerű jelvényeivel, szent legendaival és mystikus költészetével; hinduizmus régiségével, társadalmi osztályzatával és szép hagyományával! Kereszténység a maga esodás történelmével, hatalmas intézményeivel, kimeríthetlen forrásaival, megszámlálhatlan hőseivel, vértanúival, szentjeivel; kereszténység nemes, buzgó apostolaival! Melyik? A hinduizmus bár halottnak látszik, de még sem az. Több újraébredés, több megújulás fordul elő benne; szüntelen hajtott ágakat, szüntelen cresztett gyökereket minden irányban, melyek életteljeseznek ígérkeznek. De a kereszténység élőereje nagyobb. A világ jelenkori műveltsége és böleselete annak a jellegét viseli magán; az europai nemzetek győzelmei annak a zászlóit lengetik; a nyugati nemzetek életszabályait az irta meg; munkája utólérhetlen, múltja nagy, kilátásai végtelenek, jövője kétségtelen. Az emberi haladásnak minden kívánalma meg van benne. Melyik lesz India jövő vallása, a hinduizmus-e vagy a kereszténység? e kérdés előtt áll a gondolkozó és szemlélődő hindú ész. Az a faj, melynek magasabb tehetsége, szellemi nagy ereje a brahmanismust megteremtette, a kereszténységgel érintkezve, még nagyobb szellemi hatalmat kellett hogy megismerjen.

Azok, kik minden idegen tantól és befolyástól őrizkednek, India számára a jövő vallását csupán hindu alapon óhajtják előkészíteni, a brahmanismusból fejleszteni. Álláspontjuk előzményei a korábban tett átalakító kísérletek, a Veda-korszak végén az üdv aprólékos szabályai és bonyolult szertartásai, a papi szellem túlzá-

sai ellen támadt visszahatás, a XII. százdtól a XVI-ig következett hitújítók egész sorozata, Rámánuja, Mádva, Vallabhácarya, Chaitanya.¹ Uj, nagyigényű próféták állanak elé közülök és a régi babonás fogalmaknak új értelmet adnak; de arra nézve keveset tesznek, hogy India régi bölcsességét és szellemiségét visszaidézzék. A Vedanta-böleselem új védőkre talál, kiket Európából is bíztatnak. De ha fölújítják is e pantheistikus tanokat, a jelenben azokra a talaj nem alkalmas. A mívelt hinduk szívesen üdvözlőnk a Védakorszakbeli rishik, az árja bárdok idejének földidézését, azt az időt, mikor a természet tényeibe és erőibe mélyen tudtak bepillantani; szívesen üdvözlőnk az Upanishad szerzőit, kiknek ihlett öntudata az önismeret minden esalódásain áthatott és az ember titokzatos szellemét úgy magyarázta, hogy az az Isten titokzatos szellemében él és mozog; a mívelt hinduk szeretnék azoknak a szellemét, észlelő tehetségét, eredetiségét. De nem fogadhatják el minden eszméjüket, tudományukat, elméleteiket, törvényeiket, új értelmezéssel sem. Sohasem fogadhatják el a társadalmi osztályozást, a házasság és válás szokásait, a többnejűséget, a nők régi helyzetét, a papi osztály elkülönítését.

Indiában a léggör ma inkább európai és keresztény. A hol a kereszténység megjelen, a nő emelkedik, a nevelés terjed, a tudomány mindenki számára van. A kereszténység láthatlan ereje hat a vallási és társadalmi átalakulásokra. E hatást Indiának szélesebb látkörű fiai érzik és fölfogják. És ezekre nézve a kérdés megoldása India jövő vallására nézve, a kereszténység és a hinduizmus egyesítése. Ismerik az európai és ázsiai míveltséget s szellemük elég mélyen járó, elég átfogó, elég megkülönböztető arra, hogy a kereszténységben és hinduizmusban a lényegest meglássa.

A kereszténységben legfőképp a Jézus jellemét tekintik. Minden vallásnál az alapító személyisége lényeges annak főmaradására nézve, de a kereszténységben leglényegesebb. Jézus nem hagyott sem tulajdonképpeni egyházat, sem úgynevezett hitrendszert, sem papot, sem szertartásokat. Csak az ő fensőbb személyiségét hagyta követőinek, hogy a rájuk várakozó megpróbáltatásokban arra tekintsenek. Az első keresztények vallása csaknem kétszáz évig nem volt egyéb, mint visszatekintés az ő Mesterük életére, jellemre és várakozás az ő dicsőségben visszatérésére. Ma a kereszténységben igen sok egyház,

¹ Le Comte Goblet D'Alviella : L'évolution religieuse contemporaine. p. 283.

igen sok hitrendszer, szabály, pap és szertartás van, nem egy esetben egymás elleni ezélokra. De csaknem mindenik egyház nagy fontosságot tulajdonít az alapító személyi történelmének. A keresztény vallás történelmi alapja adja annak a jogcímet az igazságra. A vallás rendkívül szabálytalan alkatában a történelmi gyakran vegyül a hagyományossal és nem igazgal. De a történelmi igazság ott áll, mint alap. Alig van nagy vallás, a kereszténységet sem véve ki, a melyben ne lenne költés és mythos. De a történelmit a mythikustól meg lehet különböztetni. India vallásában a történelmi elem ismeretlen, csak gondolni lehet, hogy mily rendben következett az egyik kijelentés a másik után. De Krisztussal és a kereszténységgel ez másképp van. A három első evangelium által adott élet és jellem alap-munkája körül, a János evangéliuma szellemi sugalmi körül a Krisztus-élet kétezer éven át folyton növekedett és a kereszténység szellemi tudatában annak az életnek eszméje kimeríthetlen marad. A Krisztus folyton élt és folyton növekedett a keresztény vallással. A Krisztus szelleme föltámadt és ma is jelen van híveivel. A Krisztus szellemileg és történelmileg a két világrész lelke és emberisége, az egész mivelt világ legjobb része. E tényt félreismerni nem lehet.

De a Jézus Krisztus személyiségéről való történelmi nézet nem egy a felekezeti szempontból meghatározott nézettel. Elszomorító látni, hogy sokan a négy evangéliumból fetist csinálnak. A négy evangélium nem az égből hullott alá, s nem az egyedüli tudósítások a Krisztus életéről és tetteiről. Azok csak válogatás, összegyűjtés, lehet bár, hogy a legjobb válogatás a sok hasonló tudósításból. Azokat magyarázni kell, hogy megérteni lehessen, mit tanítanak. Bizonyára Krisztus élete több, nagyobb és mélyebb dolgokat tartalmazott, mint a mit azok tartalmaznak. A szellem, mely az emberben van, kell hogy azokat kijelentse, magyarázza és hitelesítse. A szellemi természetesen a történelmihez hozzá tartozik, a szellemi a történelminek eredménye, jelentése és kiegészítése. A szellemi Krisztus a történelmit kiegészítve teszi azt a Krisztust, kit Isten fiának ismerünk. Mint a mag magában hordja már a fát, mint a typus a fejlődés hosszú folyamában fejlődik, úgy fejlődött a Galileai eszményi emberré. A mit Krisztus mondhatott, tehetett, a mivé lehetett, azt mondta, tette és azzá lett az ő rövid életideje alatt. A mit nem mondhatott és nem tehetett, azt mondotta és végrehajtotta kétezer év alatt. Ilyen a Krisztus-élet, szellemi, örökkévaló élet. Az Isten incarnálja magát abban. A Krisztus-élet, mint az élet

minden más formája, fokozatos fejlődés. Azt egy ember, egy nemzedék nem fejezheti ki s nem végezheti be. Az Isten volt a Krisztusban, mint Istenben van a Krisztus, nem a megholt, de a föltámadt, élő, mindazokat vezérlő Krisztus, a kik bíznak ő benne.

Igy gondolkoznak a Krisztus és a kereszténység felől India legjobbjai, a Brahmo-Somaj apostolai.¹

A Brahmo-Somaj vezérei mindig elismerést tanúsítottak a Krisztus vagy a kereszténység iránt. Krisztus előttük minden emberi kitűnőségnek typusa, teljessége, példaadó, vigasztaló, Krisztus az Isten fia. De mindig visszautasították és visszautasítják a felekezetek Krisztusait. A keresztény egyházi tudósok metaphysikailag határozták meg a Krisztus természetét. A felőle való theológiával elnyomták személyiségét. Így az ő theológiájuk akadály a Krisztus szellemének elfogadására nézve. A Brahmo-Somaj vezérei nem akarják az Isten fiát megtestesíteni, sem a metaphysika tárgyává tenni. Senki sem emlékszik az ő képre, senki a helyre, hol porai eltemetettek. A vászonra festett vagy a márványból alkotott Krisztus-képek csak kísérletek, hogy láthatóvá tegyék annak a szeretetnek, annak a szelidségnek, hitnek és szentségnek láthatatlan tulajdonságait, melyek őt azzá tették, a mi volt. És Krisztusról éppen annyi elmélet van, mint a mennyi képzeleti képmás. Ki fogadhatja el mindeniket? Krisztus szellem. Minden szellem egyetemes, mert minden emberi szellem tökélye kitűnőségében egy. Minden igazság egyetemes, legyen az tudományos, szellemi vagy erkölesi igazság. A mily mértékben képviselője az ember az egyetemes igazságnak, abban a mértékben egyetemes és az egyetemes csak más név az örökkévalóra. Az Istenfia a szellem, az Istenfia az egyetemes, mindig növekedő, örök ember, a ki mindig példája és ereje lesz az emberiségnek. A theologiai Krisztus a felekezetek teremtménye.

Nem hűnynek szemet a kereszténységnek hibái előtt sem. A kereszténység történelme nem mindig épületes látvány. Előítélet, babona, gyűlölség, üldözés, esel, háború és gyilkosság jelölik gyakran az útját. De azért nem ismerik félre a kereszténység hatalmát. A kereszténység sok hibái mellett is maradandó, mint a naprendszer. Az folyton arra törekszik, hogy alapítója egyetemes jellemének és az emberiség magasabb életének részese legyen. Hogyha fejlődése még

¹ Protap Chunder Mozoomdar: Christianity as the future religion of India. The New World, number XXVI.

nem is tökéletes, de az nemzeteket, műveltségeket, böleselmeket, kimeríthetetlen erélyt, végtelen lehetőségeket hord magával, úgy hogy az emberiségnek egész jövője annak a hatalmában van. Lehet hogy követői közül sokan alatta maradnak szellemi és erkölesi kívánalmainak. De a kereszténység szelleme erősebb, mint ezek. És a mi a kereszténységnél egyedül van meg, hogy az csodállatosan alkalmas a haladásra. A kereszténység a jellemnek folyton neme-
sebb típusaira, a hitnek és életnek magasabb formáira emelkedik. A Krisztus vallása a szellemi és gyakorlati életnek isteni teljessége, a melybe az emberi természet minden elérhető tökélyei beférnek. A kereszténység egysége mindannak, a mi az emberben az Istenhez és embertársaihoz való viszonyában örökkévaló.

Hogyha a keresztény felekezetek felhagynának az ő veszeke-
désekkel, ellentmondó tanaikkal, könyvimádásukkal, emberimádá-
sukkal, ereklyéik imádásával, a keresztény vallás sokkal szélesebb-
körű elfogadásra találna a világon, mint jelenleg.

A hinduizmus is mutat föl mértéket a szellemi és gyakorlati
élet teljességére, az embernek a Istennel való egységét. De a hindu
a legérzőbb lény a világon. Ki érezhetné inkább a Jézus tanításai-
nak hatását, mely tanításokat ő fájdalomával, szenvedésével és halá-
lával pecsételt meg, mint a hindu? Ki tudná inkább megvalósítani
az Istenfiának gyöngéd, bensőségteljes személyiségét, mint a hindu?
Az ő keresztény egyház elhagyatottsága, küzdelmei, vértanúsá-
gai, győzelmei mélyen hatnak a fogékony hindu lélekre. A jelen
kereszténységének életteljességét és gyakorlatiasságát a legnagyobb
mértékben csodálja. De van egy, a min fennakad, a keresztény
egyházaknak régi theológiája.

A kereszténységnek meg kell tisztulni.

„Hogy minket megtérítsen, újra vissza kell térni saját elhagyott
eszményeihez és tekintetbe venni azoknak eszményeit is, a kiket tanítani
akar. A megtérés nem forradalom, hanem fejlődés. India megtérése nem
jelent eredeti erényeinek és kitűnőségének lerombolását, hanem más
erényeknek és kitűnőségeknek, melyekben a kereszténység bővülködik,
áthasonítását. A kereszténységnek is tanulni kell, a mikor tanítani
akar. Tényleg a kereszténység minden országtól és néptől tanult, a
melyben követték. A héber papi rendszer, görög böleselem, római
imperialismus, alexandriai mysticismus, mindenik nyomot hagyott
a mai keresztény rendszeren, sőt az ősgermánok és norvégek is
gyakoroltak arra befolyást. És a keresztény egyház annyira érzi-e

hogy „semmi jó nem jöhet Galileából,“ hogy megtagadja, hogy a hinduizmustól valamit elfogadjon. A kelet-indiaiak csöndes nép. De a buddhizmus és Asoka király hatalma nem írhatta ki az ő vallásukat, bár megváltoztatta. Az izlam és Aurangzebe zsarnoksága nem forgathatta fel, bár nagy változtatást tett rajta. Valóban a kereszténység nagyobb, mint azok és inkább meg fog változtatni, de annak is meg kell változni. Hogy a kereszténység keleten hazáját és szentélyét visszanyerje, el kell hagyni valamit hitvallásaiból, szokásaiból, szabályaiból és ekklesiasticizmusából, a melyekkel magát körülvette, saruit az ajtón kívül kell hagynia, hogy az Istennek titkos helyeire beléphessen és minden dolgot az ő dicsőségére fordíthasson. Térítsen ki minket a pantheizmusból, vigyen minket, újkori hindukat az önzésből az egyéni jellem és a nyilvános életszolgálat tiszta mértékeire, vigyen megszentelődésre, a szent kereszt szenvedésére és tragediájára. De a kereszténység is hajoljon meg és tanuljon valamit a hindu szemléletből, tanuljon a természetbe és emberiségbe való mély bepillantásból, tanulja meg a szelídséget, alázatosságot, az önmegsemmisítést és Istennek minden dolgokkal való transcendens egységét. Ezek azok, a mik Ázsiát minden vallásnak otthonává tették.

A jövő nagy vallásának látománya tárul föl az Isten szellemével való közösségben elragadt szemlélő előtt; egy vallás látománya, mely nem lesz Indiára és Keletre határolva, nem Európára és Nyugatra határolva, hanem melynek Kelet egyik hajléka lesz és Nyugat a másik, a melynek a világtörténelem örökké fejlődő drámája lesz és az egész emberiség élő bizonyossága. Az nem tagadja meg India vallásos művelődésének múltját. Ha visszatérnének az árja vallás és alapítói, hogy a mi törekvéseinket megvigyázzák, bennünk újkori hindukban nem találnák az ő aspiratioiknak és rendszereiknek vak utánzóit; de a tőlük nyert, természet vagy belátás által fölkelte hatások mindig mélyíteni fogják istentiszteletünket, lelkesíteni énekünket, mindig segíteni és erősíteni fognak a Végtelen utáni vizsgálódásunkban. Mi nem hagyunk alá semmit megszentült elődeink nagy tanításai iránti buzgólkodásunkból, mi nem hagyjuk el nagy könyveinknek egy igazságát sem, de a mi országunk szellemi gazdagságához Istennek más országokban és éghajlatok alatt levő kincesházából új gazdagságot, új kincseket adunk. Mi nem hagyjuk és nem zárjuk el saját inspirationk szent folyamait, de a faji és felekezeti korlátokat elhanyagjuk, hogy a Jordán a Gangesbe folyhasson és a Gan-

ges a tengerbe veszszen el. A hindú és persa theismusnak egy napon a személyes Istenben való benső hit lesz a koronája, személyes, de nem anthropomorphikus Istenben való hit, mely személyes Istennek szándéka, gondviselése, atyasága volt a Jézus tanításainak inspiratioja. India böleseihez és látnokaihoz más bölesek és látnokokat adunk, a kiknek szent testvériessége eme központ, a Jézus Krisztus, az Istenfia körül áll. Az indiai asketismus szigora, a görög stoicismus és az arab erőszakos hite tökéletesedni fog az ember ama szeretetében, mely az egész keresztény törvény betöltése. Az erkölcsiség szellemiséggé és a szellemiség az Istennel való egységgé lesz, mi a Krisztus élettörténelmének a jelentése. India elvont böleseletét és Ázsia mystikus szemlélődését megtermékenyíti a természet törvényeiről és az emberek dolgairól való ama gyakorlati ismeret, mely a kereszténységet a nemzetek urává tette. S mindenek felett a magasabb élet mozdulatlanságát, a gondolat és aspiratio bénultságát, a hidegséget, az önzést, az érzékiséget, a nem valódiságot, melyek minket most környeznek, meg fogják változtatni, el fogják söpörni a haladásnak és életerőnek ama hatalmas folyamait, melyek a keresztény nemzeteknél a jelent a multnál nagyobbá tették és a jövőt a jelennél még határtalanul nagyobbá teszik.

Brahmo-Somaj férfiai, Kelet és Nyugat férfiai, ne pazaroljátok az alkalmatosságokat különbféleségekben, vélekedésekben és külső szertartásokban, melyeknek semmi érdeke sincs az emberiségre, hanem keljetez föl és ragadjátok meg örökségteket, munkáljátok és tökéletcsítsétek az emberiség jövő vallását. Hogy a jövő vallásának mi lesz a neve, hogy egy vagy több néven fogják-e nevezni, hogy a most fennálló vallások valamelyikének a nevéen, vagy egészen különböző néven, én azt nem tudom. Hogy mik lesznek a főmái, nézetei, szertartásai vagy egyházkormányzata, senki előre meg nem mondhatja. Ezek a dolgok nem is lényegesek; ezek alkalmazkodnak az új szellemhez, a mint az megszületik és megalakúl. De egy dolog bizonyos: hogy India eme jövő vallásának, a hinduismus és kereszténység emez egyesítésének egy állománya, egy szelleme, egy élete, egy rendeltetése, egy Istene lesz.“¹

Egy új világvallás hangja csendül ki e hatalmas szózatból. Kelet mély tűzű prófétismusának érezes kürtje zeng Keletnek és Nyugatnak. Tyndall, a nagy természettudós Kelet eme vallástánítójá-

¹ Mozoomdar: Christianity as the f. r. of I. p. 210—212.

nak évekkel ez előtt azt mondotta: „Egykor Keletről jött hozzánk a világosság s még ismét jöhet onnan hozzánk!“ Müller Miksa egyik művében¹ megmutatta, hogy Europa vallásos érzelme kölesőnözhet Indiától. A speculativ eszmék során E. Von Hartmann pedig odáig ment, hogy azt jövendölje, hogy a jövő vallása pantheistikus monizmus lesz, mely Indiától az immanentia ismeretét, a judeo-keresztény hagyománytól pedig az Isten-egység ismeretét veszi.² Keletről jött hozzánk a világosság s még ismét jöhet onnan. Jöhet Hanem mi azt veszszük, a mi jelenleg jön, azt nézzük, mit a hinduizmus és kereszténység egyesítése iránti törekvés felmutat, a vallásos fejlődés biztató jelenségeit.

Mi azt nézzük, hogy a hinduizmus emez apostolai magukat a régi vallás durva polytheismusából fölszabadították; azt nézzük, hogy a sok százéves előítéleteket, babonás nézeteket levetkőzték, ezer éves bálványaikat elhányták. Azt nézzük, hogy szent irataik esalhatatlanságát, a papi osztály kiváltságait, a társadalmi osztályok elkülönítését elvetették. Azt nézzük, hogy a hittérítőktől ajánlott rástekingintélyt, a Krisztus Istenségét, a szentháromság tanát, melyekben saját régi theológiájukhoz hasonló tanokat ismertek föl, visszautasították; hogy saját hithagyományaiktól a szabad vizsgálódás által megszabadulva, a szabadságban megállottak és nem akartak egy új szolgálást fölvenni. „Miután az istenek vagy isteni személyek többségében való hitet, mondotta Ram Mohun Roy, melyet a hinduizmus több rendszere vall, elhagytam, lelkiismeretesen és következetesen nem fogadhatok el egy hasonló rendszert, bármennyire legyen is az tisztítva.“ Azt nézzük, hogy szellemük meglátta, a mi a brahmanizmusban lényeges, az Isten immanentiaja eszméjét, a minden élőlény iránti kötelességek elismerését, azt a meggyőződést, hogy az igazságért és igazságosságért való küzdelem a halál után is folytatódni fog. Azt nézzük, hogy szellemük a kereszténységből azt ragadta meg, mik annak benső tartalmát, örök nagy igazságait teszik; azt nézzük, hogy a keresztény egy Isten hit, a személyes egy Istenben való hit lelkükben fénylik és tisztább vilá-

¹ Conclusion des leçons sur l' Origine et le developpement de la religion étudiés à la lumière des religions de l' Inde, traduction de Darmesteter. Paris p. 327.

² Eduard Von Hartmann: Die Religion der Zukunft, c. IX. és Das religiöse Bewusstsein der Menschheit im Stufengang seiner Entwicklung. Berlin. p. 624—627.

gosságban, mint talán azoknál, kik Európában gondolnak a kereszténység és hinduizmus egyesítésére. És azt nézzük, hogy a kereszténységet mindenek felett a Jézusban szemlélik, hogy a Jézus Krisztust az emberiség példányképének, vigasztalójának, Istenfiának ismerik és a kereszténységet ama forrásnak, melyből a nemzetekre a haladás és életerő termékenyítő nagy folyamai származnak.

Ez jön Keletről. Egy darab tiszta nap. Sugarak a vallás tiszta világából. Ugyanaz, mely nekünk is süt; hasonlók azokhoz, melyek minket is melegítenek. Kelet prófétismusának hangja, habár itt-ott más is annak az árnyalata, nekünk ismeretes hang.

A vallásos fejlődésnek esodálatos összzetalálkozása. Az unitarius kereszténység és az új hinduizmus egy irányt követnek, a fejlődés felmenő vonalában haladnak.

Unitarius keresztények, szabadelvű keresztények, nézzetek Keletre, a mint hogy Kelet is néz ti reátok Nyugatra. India a brahmanizmus éjjéből bontakozik, Calcuttától Madrasig gyülekezetekben hirdetik és követik az új hinduizmus megvilágosító elveit. Mőgöttetek is ott az európai régi vallás. Az ma is meg-megkisérti a haladás útját visszafordítani. De a jövő a krisztusi kereszténységé. Az új hinduizmus egygyel több jel arra, és messzelátható jel, fényes csillag, hogy a jövő azé.

PÉTERFI DÉNES.

Liberális és orthodox irányzatok az angol vallásos életben.

Az az óriási hatás, melyet a theológiának, mint tudománynak mivelése által való föllendülés a mivelt nemzetek irodalmában keltett, nem hagyta érintetlenül a különben gyökerestől konzervatív angol szellemet sem. Erről teszen bizonytságot az, hogy a midőn ez újabb tudomány-ág által földerített igazságok elől már kitérni nem lehetett, siettek az angolok is lefordítani saját nyelvükre oly kitűnő tudósok munkáit, mint Tischendorf, Baur, Kuenen, Ewald és mások. Ugy ezen tudósok alapot vető munkái, valamint az azok nyomában rohamosan felsarjadzó gazdag irodalom, nem is tévesztették el hatásukat egy újabb irány megteremtésében, mely iránynak legkiválóbb terméke egy teljesen újra átnézett és igazán élvezhető irányban fordított biblia. Igaz, hogy a Revised Version (így nevezik az angolok az 1881. és 1885-ben megjelent új fordítást) sokat vesztett ama kenetteljes hangból és klasszikus nyelvezetből, mely a régibb, az anglikán egyházban ma is kizárólagosan használt u. n. Authorised Version-t (hitelesített fordítás. 1611-ből) áthatja; de a mig emez, gyönyörű nyelvezete mellett is csak a hívő lélek szükségleteit elégíti ki, amazt a kritikus lélek is tudja élvezni, mert minden lap margóján bőven adja a legtekintélyesebb Codexek olvasásait is. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy Angliában nemesak a tudósok és papok, hanem általában minden számottevő ember olvassa a bibliát és érdeklődik bibliai kérdések iránt, a theologiai liberalizmus érdekében valóban nagy vívmánynak tarthatjuk ama bizottság munkáját, mely az angol nép kezébe a bibliának kritikai fordítását adta; mert ez által lehetővé van téve az, hogy a keresztény theologiai tudomány újabb sikerei minden vizsgálódó lélek előtt a lehető legnagyobb és legközvetlenebb világításban álljanak.

Ezzel azonban korántsem akarom azt mondani, hogy az angol Revised Version hibától ment fordítás, mert bizony vannak nagyon is szembetűnő fogyatkozásai; de ezektől eltekintve, az már kétségtelen, hogy a kor kívánalmainak, a tudomány fejlődése által meg-